

Araştırma Makalesi

1940'larda Sosyal Politikanın "Fikir Mahfeli": Çalışma Dergisi (1945-1950)

Feyza TURGAY¹

ORCID: 0000-0001-7327-1854

Aziz ÇELİK²

ORCID: 0000-0002-7088-9090

DOI: 10.54752/ct.1364594

Öz: *Çalışma* dergisi Haziran 1945'te Çalışma Bakanlığının kurulmasından kısa bir süre sonra, Eylül 1945'te Bakanlık tarafından yayımlanmaya başlayan ve Türkiye'de sosyal politikanın oluşumunda önemli katkıları yanında dönemin sosyal politika yaklaşımının sözcüsü olan ilk kamusal sosyal politika yayını olarak nitelenebilir. 1940'ların ikinci yarısı Türkiye'de sosyal politika ve çalışma ilişkileri açısından kurucu yıllardır. 1945'te Çalışma Bakanlığının kurulması, 1946'da "sınıf adına ve esasına dayalı" cemiyet kurma yasağının kalkması ve sendika özgürlüğü rejimine geçilmesi, 1947'de 5018 sayılı Yasa ile sendika hakkının düzenlenmesi, 1948'den itibaren sendikal örgütlenmenin güçlenmesi ve grev tartışmalarının gündeme gelmesi bu yılların çalışma yaşamı açısından belli başlı gelişmeleridir.

Çalışma dergisi bu hareketli ve hızlı akan yıllarda çalışma yaşamı ve sosyal politika meselelerini detaylı olarak ele alan bir yayın olmuştur. Dergide sosyal politikanın çeşitli yönlerinin titizlikle incelendiği güncel makalelere, tarihsel değerlendirmelere ve eleştiri yazılarına yer verilmiştir. Dergide sosyal sigortalardan, çalışma hakkına, uluslararası çalışma hayatı konularından kadın işçilere kadar geniş bir konu yelpazesi yer almıştır. *Çalışma*, dönemin sosyal politika ve çalışma yaşamında uzman isimlerin düzenli olarak yazdığı oldukça hacimli bir dergiymiş. Dergi 1940'larda sosyal politikanın "fikir mahfeli" (odağı) olmuştur. Dergi bir sosyal politika mahfeli olmanın yanında rejimin

¹ Ar. Gör. Dr. Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü feyzaturgay@gmail.com

² Prof. Dr. Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü azizcelik@gmail.com

TURGAY, F., ÇELİK, A. (2023) "1940'larda Sosyal Politikanın "Fikir Mahfeli": Çalışma Dergisi (1945-1950)", Çalışma ve Toplum, C.4, S.79. s. 3073-3102

Makale Geliş Tarihi: 07.12.2022 - Makale Kabul Tarihi: 09.01.2023

resmi sosyal politika yaklaşımının da sözcüsü olmuştur. Bu haliyle rejim açısından netameli sosyal politika konularına (sınıf, siyaset, grev ve beynelmilelcilik) mesafeli ve karşıt bir tutum almıştır. Türkiye'de sosyal politikanın kurucu külliyatı arasında yer alan dergi bir yandan da önemli bir kısım sahipdir. Dergi rejimin ve CHP'nin sosyal politika yaklaşımının sınırları ile maluldür. Grev ve sendika meselesinde otoriter ve paternalist yaklaşımlara sahipdir. Dolayısıyla dergiyi aynı zamanda rejimin sosyal politika yayını olarak da nitelemek mümkündür.

Eylül 1945'te yayın hayatına başlayan dergi Eylül 1947'ye kadar birkaç sayı dışında aylık olarak çıkarılmış ancak daha sonra yayın periyodu aksamaya başlamıştır. Toplam 29 sayı yayımlanan *Çalışma* dergisinin elimizdeki son sayısı Aralık 1950 tarihlidir. Bu çalışmada *Çalışma* dergisinin Eylül 1945 ile Aralık 1950 arasında yayımlanan 29 sayısı ele alınacaktır. Demokrat Parti iktidarından sonra 1953'te *Çalışma Vekaleti Dergisi* adıyla bir dergi yanında 1970'lerde *Çalışma Dergisi* ve *Çalışma Hayatımız* adıyla başka dergiler de çıkarılmıştır. Ancak bu dergilerin *Çalışma* dergisinin devamı olmadığını, biçim, içerik ve yayın kadrosu açısından farklı dergiler olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle çalışmamız 1945-1950 arasında 29 sayı yayımlanan *Çalışma* dergisini ele alacaktır.

Anahtar kelimeler: *Çalışma* dergisi, sosyal politika, Çalışma Bakanlığı, çalışma ilişkileri tarihi.

The "Intellectual Centre" of Social Policy in the 1940s: The Journal of *Çalışma* (Labour) (1945-1950)

Abstract: The journal *Çalışma* (Labour), which started to be published by the Ministry of Labour in September 1945, shortly after the establishment of the Ministry of Labour in June 1945, can be described as the first governmental social policy publication that not only made significant contributions to the formation of social policy in Turkey, but also served as a mouthpiece for the social policy approach of the period. The second half of the 1940s were founding years for social policy and labour relations in Turkey. The establishment of the Ministry of Labour in 1945, the abolition of the prohibition of establishing societies "on behalf of and on the basis of class" in 1946 and the transition to a regime of freedom of association, the regulation of the right to unionise with Law No. 5018 in 1947, the strengthening of union organisation from 1948 onwards and the emergence of strike debates are the main developments of these years in terms of labour relations.

During these turbulent years, *Çalışma* has been a publication that deals with labour relations and social policy issues in detail. The journal included articles with contemporary and historical dimensions

and in-depth analyses of a wide range of aspects of social policy. The journal covered a wide range of topics from social insurance to the right to work, from international labour issues to women workers. *Çalışma* was a voluminous journal regularly written by experts in social policy and labour relations of the period. The journal became the intellectual centre of social policy in the 1940s. In addition to being a social policy focus, the journal also became the mouthpiece of the regime's official social policy approach. As such, it took a distant and antagonistic stance towards social policy issues (class, politics, strikes, and internationalism) that were controversial for the regime. The journal, which was among the founding corpus of social policy in Turkey, also had a crucial constraint. The journal was characterised by the social policy approach of the regime and the ruling party, CHP. It had authoritarian and paternalistic approaches to the issue of strikes and trade unions. Therefore, it is also possible to characterise the journal as the regime's social policy publication.

The journal, which started to be published in September 1945, was published monthly except for a few issues until September 1947, but then the publication period started to be interrupted. The last issue of *Çalışma*, which was published 29 issues in total, is dated December 1950. In this essay, all 29 issues of *Çalışma* published between September 1945 and December 1950 will be addressed. After the rule of the Democrat Party, a journal titled *Çalışma Vekaleti Dergisi* was published in 1953 and other journals titled *Çalışma Dergisi* and *Çalışma Hayatımız* were published in the 1970s. Yet, we believe that these journals were not a successor to *Çalışma* journal. Therefore, the essay will focus on *Çalışma journal*, which was published for 29 issues between 1945 and 1950.

Keywords: *Çalışma* journal, social policy, Ministry of Labour, history of labour relations.

Giriş

Çalışma Bakanlığı tarafından Eylül 1945'te yayımlanmaya başlayan *Çalışma* dergisi Türkiye'de sosyal politikanın oluşumunda önemli katkıları olan ilk kamusal nitelikli sosyal politika yayınıdır. Haziran 1945'te Çalışma Bakanlığının kurulmasından üç ay sonra Eylül 1945'te yayın hayatına başlayan dergi Eylül 1947'ye kadar birkaç sayı dışında aylık olarak çıkarılmış ancak daha sonra yayın aralığı aksamaya başlamıştır. Toplam 29 sayı yayımlanan *Çalışma* dergisinin son sayısı Aralık 1950'de çıkmıştır. Türkiye'nin çalışma hayatı literatürü açısından son derece önemli bir yayın olan *Çalışma* dergisi ile ilgili bilgiler maalesef oldukça sınırlıdır. Derginin toplam kaç sayı yayımlandığı konusunda bile çelişik bilgilere rastlanmaktadır.

Çalışma dergisi ile benzer isimlere sahip dergiler sonraki yıllarda yayımlansa da *Çalışma* dergisi özgün ve kritik önemde bir dergi olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Çalışma Bakanlığı tarafından Demokrat Parti (DP) iktidarından sonra 1953'te *Çalışma Vekaleti Dergisi* adıyla bir dergi yanında 1970'lerde *Çalışma Dergisi* ve *Çalışma Hayatımız* adıyla başka dergiler de çıkarılmıştır. Ancak bu dergiler *Çalışma* dergisinin devamı olmadığı gibi, biçim, içerik ve yayın kadrosu açısından oldukça farklı dergilerdir. Bu nedenle çalışmamız 1945-1950 arasında 29 sayı yayımlanan *Çalışma* dergisi ile sınırlı olacak ve onun Türkiye'de sosyal politikanın oluşumuna katkılarını ve kısıtlarını ele alacaktır.

Çalışma dergisi dönemin çalışma ilişkileri ve rejimin çalışma ilişkilerine yaklaşımı ile birlikte çevresel koşullar ışığında ele alınmaya çalışılacaktır. Dergi dönemin önemli bir sosyal politika fikir odağı olma yanında rejimin sosyal politikaya ve çalışma ilişkilerine dair yaklaşımının sınırlarını da ortaya koymaktadır. Dergi 3008 sayılı İş Kanunu'na egemen olan düşünce yapısına benzer biçimde bireysel çalışma ilişkileri açısından çalışanları koruyucu ve kollayıcı bir yaklaşıma sahipken, kolektif çalışma ilişkileri ve sendikal haklar açısından otoriter bir yaklaşıma sahiptir.

Çalışmamız derginin eksiksiz koleksiyonuna dayalıdır. Şu ana kadar hiçbir çalışmada sözü edilmeyen 29. sayı ilk kez bu çalışmada gün yüzüne çıkmış olacaktır. *Çalışma* dergisinin 28. sayısı Temmuz, Ağustos, Eylül 1949 tarihinde yayımlanmıştır. Uzunca bir süre yayımlanmayan derginin son sayısı olan 29. sayı, DP iktidarı döneminde (Aralık 1950) çıkmıştır. Çalışmamız karşılaştırmalı tarih çalışması perspektifiyle dokümanter bir çalışma olarak hazırlanmıştır.

Çalışma Bakanlığının Kurulması ve Kurumsallaşma Çabaları

Cumhuriyet'in ilanından sonra pek çok alanda olduğu gibi çalışma hayatı ve çalışma ilişkileri alanında da çok sayıda mevzuatın yürürlüğe girdiğini görüyoruz. Ancak uzunca bir süre, 1945'e kadar, bu mevzuatın hayata geçirilmesini sağlayacak ve denetleyecek kurumsal bir yapılanma mevcut değildi. 3008 sayılı İş Kanunu (1936) yürürlüğe girdiğinde, çalışma yaşamının düzenine ilişkin uygulamalar İktisat Vekaleti (Bakanlığı) içinde yer alan İş Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altında yürütülüyordu (Talas, 1992: 123). Ancak 3008 sayılı İş Kanunu ile hayata geçirilmesi planlanan düzenlemelerin daha kapsamlı ve yetkili bir devlet birimi

---

³ Haziran 1945'te kurulan Çalışma Bakanlığının adı DP iktidarında Çalışma Vekaleti olarak değiştirildi. 24 Aralık 1952 tarihli ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun tekrar meriyete konulması hakkında Kanun'un kabulü ardından diğer bakanlık adları gibi Çalışma Bakanlığı da "vekalet" olmuştur.

tarafından yürütülmesi ihtiyacı her geçen gün artmaya başladı. Sendikaların kurulmasının yasak olduğu bir dönemdi ve devlet, sendikaların doğrudan yürütebilecekleri birtakım ilişkileri de kendisi üstleniyordu. Bunun yanında toplu düzeydeki işçi ve işveren ilişkilerinde yine düzenleyici rol devlete aitti. İş Kanunu'nun uygulanmasında ortaya çıkan birtakım güçlükler çalışma hayatının işleyişinden sorumlu yetkili birimlerin oluşturulması yönündeki basıncı artırmıştı (Talas, 1992: 123).

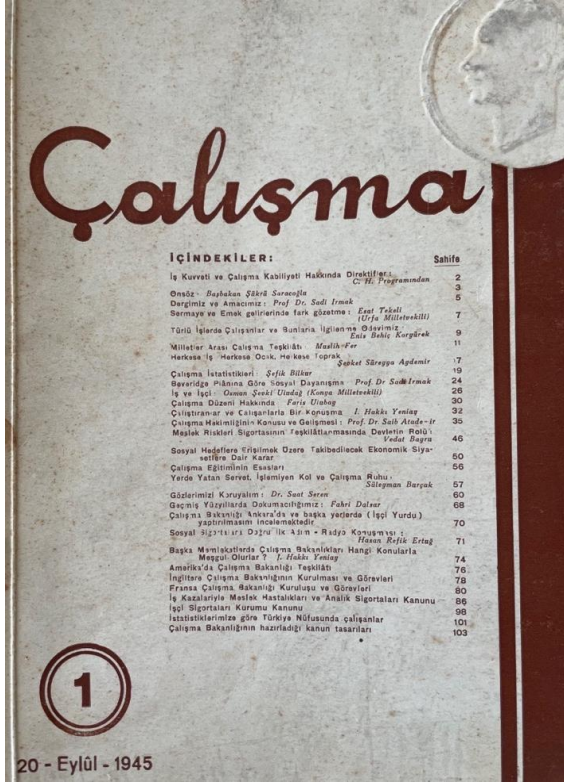
Her ne kadar İş Kanunu, hükümlerinin hayata geçmesi ve sağlıklı bir biçimde uygulanabilmesi için tüzük ve yönetmelikler çıkarılmasını hükme bağlamış olsa da 1939 yılında patlak veren İkinci Dünya Savaşı bu süreci geciktirmişti. Savaş dışında kalmasına rağmen, ekonomik anlamda yoğun bir baskı altında olan Türkiye, bütün gücünü ve dikkatini savunma alanına odaklamıştı. Savaş nedeniyle çıkarılan 1940 tarihli Millî Korunma Kanunu⁴ ile İş Kanunu'nun bazı hükümleri askıya alındı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte hem dünyada hem Türkiye'de kapsamlı ve etkin sosyal politikaların hayata geçirilmesi için çeşitli çalışmalar başladı. Toplumsal yaşamın birçok alanına yönelik olarak örgütlenen devlet, artık giderek gelişen ve genişleyen bir alan olan çalışma ilişkileri alanına yönelik örgütlenmesini hızlandırmaya başladı (Makal, 1999: 467).

Devlet Dairelerinin Bakanlıklara Ayrılması Hakkındaki 3271 sayılı Kanun'un birinci maddesine dayanılarak *iş yaşamı ile ilgili hususları düzenleme, yürütme ve denetleme* görevlerini üstlenecek bir Çalışma Bakanlığı kurulması gündeme geldi. 9 Haziran 1945'te Resmî Gazete'de yayımlanan 7 Haziran 1945 tarihli Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün kararı ile Çalışma Bakanlığının kurulması ve Bakanlığa Konya milletvekili Dr. Sadi Irmak'ın⁵ atanması kararlaştırıldı. Sadi Irmak, Çalışma Bakanı olduktan sonra verdiği ilk demecinde Bakanlığın kuruluş amacının çalışma yaşamı ile ilgili konuların düzenlenmesi, çalışanların yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve çalışma veriminin artırılması olduğunu belirterek: "...Bilirsiniz ki, çalışma

⁴ Kabul Tarihi: 18.1.1940. Resmî Gazete: 26.1.1940, Sayı: 4417. 1940-45 döneminin en önemli iktisadi kanunu olan Millî Korunma Kanunu (MKK), "Fevkalâde hallerde Devletin bünyesini iktisad ve millî müdafaa bakımında takviye maksadile" çıkarılmıştı. Bakanlar Kurulu'na geniş yetkiler veren bu yasa sayesinde iktisadi hayatın farklı alanlarına yönelik düzenlemeler yapıldı. MKK'nin çalışma ilişkileri açısından önemi, çalışanları koruyucu pek çok hükmü askıya almış ve İş Kanunu'nun birçok maddesinin uygulama olanağını ortadan kaldırmış olmasıdır. MKK'nin çalışma hayatına etkilerine ilişkin detaylı bir değerlendirme için bkz: Makal (2007), ss.163-207.

⁵ 1943 tarihinde CHP'den Konya milletvekili seçilen Sadi Irmak, 7 Haziran 1945'te II. Saraçoğlu Hükümeti'nde kurulan Çalışma Bakanlığı görevine getirildi. Bakanlığı döneminde çalışma hayatına ilişkin pek çok önemli kanun kabul edildi. 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu, 4772 sayılı İş Kazalariyle Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu ve 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun bunların başında gelmektedir. Irmak, 5 Eylül 1947 tarihine kadar Çalışma Bakanlığı görevini sürdürdü (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 7). Irmak 1974'te Başbakanlık görevine getirildi.

hayatında bulunan mesleklerin mensuplarını birbirlerinin haklarına ve ödevlerine saygılı ve milletimizin yükselmesi dileğinde birbirine yardımcı bir bütün olarak ele almak demokrasimizin prensiplerindedir..." demiştir (Akşam, 9 Haziran 1945). Bu Cumhurbaşkanlığı kararının hemen arkasından 22 Haziran 1945 tarihli ve 4763 sayılı Çalışma Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun çıkarılmıştır.⁶ 28 Ocak 1946'da kabul edilen 4841 sayılı Çalışma Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun⁷ 4763 sayılı Kanun'a göre daha geniş bir görev tanımı yaparak, merkez ve taşra teşkilatını da içeren bir düzenleme yapmıştır. Çalışma Bakanlığı, bir yandan merkez ve taşra teşkilatlanmaları ile kuruluşunu tamamlarken bir yandan da işçi-işveren ilişkilerinin düzenlenmesi ve sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması yönünde önemli adımlar atmıştır. Bakanlığın ilk faaliyetlerinden biri ise kuruluşundan yaklaşık üç ay gibi kısa bir süre sonra *Çalışma* isimli bir dergi çıkarmak olmuştur (Görsel 1).

Görsel 1: *Çalışma* dergisinin ilk sayısı, 20 Eylül 1945.

⁶ Resmî Gazete: 27.6.1945.

⁷ Resmî Gazete: 30.01.1946.

Çalışma Dergisinin Çıkarılış Amacı

1940'lar dergi yayıncılığının parlak yıllarıdır. Edebiyattan sanata, ekonomi ve siyasetten mizaha geniş bir yelpaze oluşturan dönemin dergi yayıncılığının çeşitliliği çarpıcıdır.⁸ *Çalışma* dergisi 1940'ların bu zengin fikri matbuat ortamında yayımlanmaya başladı. 20 Eylül 1945 tarihinde yayın hayatına başlayan *Çalışma* dergisinin çıkarılış amacı, derginin ilk sayısında yazıları yer alan dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu ve Çalışma Bakanı Sadi Irmak tarafından ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Derginin ilk sayısı, CHP'nin parti programında yer alan "İş Kuvveti Çalışma Kabiliyeti Hakkında Direktifler" başlıklı kısa bir metinle başlamaktadır. İlk sayının önsözü ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na aittir. Saraçoğlu bu kısa önsözde derginin bir "fikir organı" olduğunu ifade etmiştir (Sayı:1, 1945: 3):

"Memleketimizde çalışma hayatını düzenlemek ve geliştirmek amacıyla kurulmuş olan Çalışma Bakanlığının dergisi, çalışan insanlara refah sağlamak ve vatanın kalkınmasında insan enerjisinin verimini artırmak programımızda fikir organı olarak hizmet görecektir."

Saraçoğlu'nun önsözünü takiben derginin ilk sayısının ilk yazısı Çalışma Bakanı Sadi Irmak'a aittir. Irmak "Dergimiz ve Amacımız" başlıklı bu yazısında ülkedeki çalışma hayatına ilişkin güncel meselelere değinerek, derginin tüm bu konularda "memlekete faydalı olmak amacıyla çıkacağını" söylemiştir. Çalışma Bakanlığının üstlendiği sosyal ve ekonomik görevleri başarmak için Bakanlığın çalışanlarla, işverenlerle ve tüm ülkeyle iş birliği halinde olması gerektiğini vurgulamış ve derginin bu işbirliğini sağlayacak araçlardan biri olacağını altını çizmiştir. Derginin yalnızca Bakanlığı ilgilendiren kanun, tüzük, genelge ve buyrukları memurlarına ileten bir organ olmaktan öte bir anlama sahip olacağını ifade eden Irmak derginin amaçlarını şu sözlerle anlatmaktadır (Sayı:1, 1945: 5):

"Onun sayfalarında *kendi rejimimizin çalışma konusundaki görüşünü belirtmek*, başka memleketlerin bu alandaki faaliyetlerine yer vermek, çalışanların haklarını ve sağlıklarını korumak için girilen ve girilecek olan teşebbüsleri anlatmak, çalışma gücümüzün verimli kullanılması meselelerini ortaya koymak, bizzat çalışanların düşüncelerini ve dileklerini

⁸ 1940'ların dergilerinin ele alındığı çeşitli çalışmalar: M. Bülent Varlık (2020), *1940'ların Dergileri* Cilt I, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları; M. Bülent Varlık (2020), *1940'ların Dergileri* Cilt II, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları; M. Bülent Varlık (2021), *1940'ların Dergileri* Cilt III, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları; M. Bülent Varlık (2022), *1940'ların Dergileri* Cilt IV, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları; M. Bülent Varlık (2023), *1940'ların Dergileri* Cilt V, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları; Esra Aras (2020), Türkiye'nin 1946-1950 dönemi toplumsal ilişkilerine toplumcu gerçekçi bir yergi: Halk kürsüsü sıfatıyla Markopaşa, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Barış Celep (2015) Hürbilek Gazetesi: İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları.

aksettirmek ve nihayet çalışanlara pratik ve faydalı bilgiler vermek niyetindeyiz. Bu sebeple dergi, *yalnız kendi memurlarımızın değil, memleketin bütün fikir adamlarının ortak eseri olacaktır.*" (Vurgular bize ait).

Irmak'ın yazısında yer alan *kendi rejimimizin çalışma konusundaki görüşünü belirtmek* vurgusu derginin rejimin sosyal politika yayını olduğunu göstermektedir. Ayrıca derginin sadece bakanlık memurlarının değil memleketin bütün fikir adamlarının ortak eseri olacağı vurgusu da oldukça önemlidir. Bu vurgu dönemin entelektüel ve akademik birikiminin desteğinin alınmasının önemsendiğini göstermektedir. Nitekim derginin yayın hayatı boyunca sahip olduğu yazar bileşimi de bunun büyük ölçüde gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Irmak yazısının devamında Bakanlığın çalışma dâvasının iki yönü olduğunu vurgulamaktadır. Bunlardan birincisi çalışanların hayat seviyelerini yükseltmek, sağlıklarını ve geleceklerini korumak; ikincisi ise Türk topluluğunun özlenilen seviyeye ulaşması için bugünkünden daha çok ve daha verimli çalışmasını sağlamaktır. İş ve İşçi Sigortaları Kanunlarıyla dâvanın ilk kısmının gerçekleştirilmeye başlandığını belirten Irmak, bu korumaları her türlü risklere karşı genişletmenin, işçi-işveren ilişkilerini sosyal adalete ve millî menfaatlere uygun şekilde düzenlemenin ve sosyal dayanışmayı pekiştirmenin Bakanlığın en önemli meseleleri olduğunu ifade eder. Irmak'a göre dâvanın ikinci kısmında yer alan çalışma verimliliği konusu ise genç endüstrinin çektiği işçi darlığı nedeniyle henüz istenilen düzeyde değildir. Irmak, Türkiye'nin yeni başlayan sanayileşme hareketinin iş ve işçi bulma, teknik ve rasyonel çalışma konularında eksiklikleri olduğunu ve derginin bir hedefinin de bu alandaki ihtiyacı gidermeye yönelik hizmet etmek olduğunu altını çizer (Sayı:1, 1945: 5-6). Derginin ele alacağı konulardan bir diğeri ise çalışanlara yönelik sosyal hizmetler ve yardımlardır. Artan sanayileşmeyle birlikte sosyal yardımların da artacağını belirten Irmak, bu konunun önemini şu sözlerle ifade eder (Sayı:1, 1945: 6-7):

"Çalışan kollarının sayısı arttıkça mükellef olacağımız sosyal hizmetler ve yardımlar artacaktır. Bu yardımlar insanî olduğu kadar da ekonomiktirler. Çünkü çalışanı işyerine bağlarlar, işin verimini arttırırlar. Muhtaç olduğumuz büyük sayıdaki mütehassis işçinin bir an evvel yetişmesine imkân verirler. İşçi meskenleri, kreşler, tedavi ve dinlenme müesseseleri, spor ve ortopedi tesisleri, kültür kurumları bu sosyal yardımın başlıca vasıtalarıdır."

Irmak'ın yazısında yer alan "daha verimli çalışma" ve "işçi darlığı" vurguları dönemin sosyal politika öncelikleri açısından dikkate değerdir. Irmak'ın son olarak değindiği ve derginin üzerinde duracağını belirttiği konulardan biri de çalışma meselesinin yalnız kol emeği ile sınırlı olmadığıdır (Sayı:1, 1945: 7):

"Entellektüel çalışma alanında da kamu ilgisine lâyık noktalar vardır: Zihin emeğini memleket yararına rasyonelleştirmek, ahenkleştirmek gerçek ve derin bir ihtisaslaşmayı kolaylaştırmak fikir ve sanat adamlarından devlet kadroları dışında kalmış olanların hayatlarına gerekli garantiler yaratmak bu guruptandır."

Gerçekten fikir işçilerinin İş Kanunu kapsamında olmaması⁹ o dönemin sıkça tartışılan ve eleştirilen konuları arasındadır.

Aşağıda ayrıntılarına değineceğimiz derginin sonraki sayıları incelendiğinde uzunca bir süre derginin yayın hayatına başlarken benimsediği bir fikir organı ve bir fikir mahfeli¹⁰ olma hedefinden vazgeçilmediğini görürüz. Nitekim Sadi İrmak, derginin birinci yılını değerlendirdiği "Dergimizin İlk Yılı" başlıklı yazısında bu konuya tekrar değinmiştir (Sayı:13, 1946: 1):

"Çalışma Dergisi *popüler bir yayın organı olmak üzere düşünülmemiştir*. O, daha ziyade sosyal konuların 'fikriyatını' yapacak, Memleketimiz için yeni olan bu meseleleri ortaya koyacak, tartışmasını yapacak, sonuçlar çıkaracak bir *fikir mahfeli* olarak çıkmıştır. Bu ağır vazifeyi başarmak için, yalnız Bakanlık mensuplarının kalemine değil, bütün fikir adamlarımızın yardımına dayanmak zarureti vardı. Bu kararlara sadık kalınmıştır. Derginin sayfeleri ilk günden itibaren en geniş bir toleransla kalem sahiplerimize açık tutulmuştur." (Vurgular bize ait).

Çalışma dergisinin düzenli yazarlarından olan Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu da *Cumhuriyet* gazetesinin 1 Ocak 1947 tarihli sayısında 1946 yılının fikir hayatını gözden geçirdiği yazısında *Çalışma* dergisi ile ilgili şunları söylemiştir:

"Ankara'da resmi himaye altında çıkan "*Çalışma*" mecmuası, bu yıl bir yaşını doldurdu. Resmi dergiler arasında resmi okuyucular çevresi haricinde geniş bir okuyucu kütlesi yarattığı anlaşılan ve görülen bu mecmua hepsi şu veya bu şekilde çalışma ve çalıştırma mevzuları etrafındaki neşriyat ile tebrike hak kazanıyor. Temenni edilir ki mecmua, organlığını yaptığı dairenin resmi işlerinin istikametlendirilmesinde ilmi rehberlik rolü oynasın ve Çalışma Bakanlığının işlerine bilginin, tecrübenin, icabında keskin ve ders verici tenkitlerin ışığını saçsın."

Çalışma dergisi sosyal politika ve çalışma ilişkileri açısından kurucu bir dönem olan 2. Dünya Savaşının hemen ardındaki yılların fikri kurucu yayınıdır. 1945'ten itibaren kurumsallaşmaya başlayan sosyal politikanın fikri temelleri ve dayanaklarının oluşmasında oldukça hayati bir rol oynamıştır. Derginin çıkarılma amacına baktığımızda, dönemin devlet ricalinin dergiye biçtiği vazife rejimin çalışma fikriyatını oluşturmaktır ancak bunu sadece "memurlar" ve bürokratlar aracılığıyla değil aracılığıyla değil geniş bir fikir yelpazesi ile yapmayı yeğlemiştir.

⁹ 3008 sayılı ve 1936 tarihli İş Kanunu'nun 1. maddesi işçiye şöyle tanımlar: "Bir iş akdi dolayısıyla, başka bir şahsın işyerinde bedenen veyahut bedenen ve fikren çalışan kimseye işçi denir."

¹⁰ Mahfel veya mahfil çeşitli konularda fikir alış verişinde bulunmak vb. amaçlar için bir araya gelinen yer, toplantı yeri, heyet, meclis anlamına gelmektedir.

Çalışma

İÇİNDEKİLER:

Sayın Cumhurbaşkanımızın Söylevleri.

I — Sosyal ve Ekonomik Problemler

Tıbbi Bakım Sistemleri - II -

Orta Sınıf Meselesi.

Birleşik Amerika Sendikacılığı.

Taylorizme'nin Mânası.

Sosyal ve Ekonomik Barış.

Kömür İşçilerimiz ve Kömür İşlerimiz.

Yeni Endüstri Planı ve Sosyal Politika - III -

Dünyanın Ekonomik ve Sosyal Kalkınması.

II — Genel Çalışma Meseleleri

Küçük Sanayide İş Şartları.

İş Düzeni ve İşçi Görevi.

Teşkilât Nedir?

İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Anahk Sigor-

taları.

Endüstri Politikamızda dair.

İş Mahkemeleri.

Çukurova'da İş ve İşçi Bulma Rejimi.

İşçilerin Boy Zamanında en İyi Kullanma Meselesi.

Millîteramız Çalışma Sözleşmeleri.

İş Hayatımızın Sosyal Cephesi.

İşçi Ana.

III — Tarih ve Kronik

Millîteramız Çalışma Konferansı.

Yakın Tarihimizde İş ve İşçi Meseleleri - V -

IV — Bibliyografya

Türkiye İş Hukuku.

V — Gazeteler Arasında

Prof. G. Kesler

Prof. Dr. Fındıkçoğlu

Prof. Erat Tekeli

Nail Yalın

M. F. F.

Celâl Dincer

Salihattin Fınar

Hasan Reîk Ertuğ

Doçent Orhan Tuna

Doçent Dr. Vedat Dicleli

Mümtaz Faik Fenik

Salasettin Karanakaç

Salihattin Batu

Nezâat Ataç

İlhan Tarus

Sait Kandıas

İbrahim Hakkı Yenicey

Sabahattin Sünmez

Muazzzez Aruoba

***

Kadri Kemal Kop

Muammer Kurtay

Görsel 2: Çalışma dergisinin 6. sayısı, Mayıs 1946.

Çalışma Dergisinin Özellikleri

Çalışma dergisi, Haziran 1945'te Çalışma Bakanlığının kuruluşundan yaklaşık üç ay gibi kısa bir süre sonra Bakanlık tarafından 20 Eylül 1945 tarihinde, iki ayda bir yayımlanmak üzere ve 50 kuruş olan satış fiyatıyla yayın hayatına başlamıştır.¹¹ Eylül

¹¹ Çalışma dergisi kamu himayesinde çıkarılan bir dergi olmasına rağmen bedelli olarak satışa sunulmuş ve abonelik sistemi kullanılmıştır. Bu yöntemin kamu kaynaklarının kullanımındaki titizliğin bir işareti olduğunu düşünüyoruz. Dergi parayla satılmaktadır ve bunun için dönemin gazetelerine ilanlar vermektedir. 18 Şubat 1946 ve 28 Nisan 1946 tarihli Cumhuriyet gazeteleri.

1945 ve Aralık 1950 yılları arasında değişen yayın aralıklarıyla beş sene boyunca yayımlanan dergi toplam 29 sayı çıkmıştır. 1946 Mart ayında yayımlanan 4. sayısına kadar iki ayda bir yayımlanmış, 4. sayıdan itibaren 21. sayısının yayımlandığı 1947 yılı Ağustos ayına kadar her ay düzenli olarak çıkmıştır. 22. sayısı yine 1947 yılı Ağustos ayında çıkmıştır. Ancak bu sayı Otuzuncu Milletlerarası Çalışma Konferansı¹² özel sayısıdır. Bir ay aradan sonra çıkan 23. sayı ise 1947 yılı Ekim ayında yayımlanmıştır. 24. sayı 1947 yılı Kasım-Aralık ayları için çıkan İstanbul Yakın ve Orta Doğu Bölge Çalışma Toplantısı sayısıdır. 1948 yılı boyunca çıkarılan tek sayı Ocak-Şubat-Mart sayısı olan 25. sayıdır. Dergi 25. sayı ile birlikte son sayısına kadar üç aylık aralıklarla çıkarılmaya başlanmıştır. 26. sayı bir sene sonra 1949 yılında çıkarılan Ocak-Şubat-Mart sayısıdır. 27. sayı 1949 yılı Nisan-Mayıs-Haziran ayları sayısıdır. 28. sayı ise 1949 yılında çıkan Temmuz-Ağustos-Eylül sayısıdır. Derginin son sayısı olan 29. sayısı ise 1950 yılı Aralık ayında çıkmıştır.

Türkiye’de çalışma hayatının kurumsallaşma çabalarının hız kazandığı 1940’ların ikinci yarısı sosyal politika alanında da önemli adımların atıldığı yıllardır. 1945’te Çalışma Bakanlığının kurulması ile başlayan süreç, aynı yıl İşçi Sigortaları Kurumu’nun kurulması, 1946’da “sınıf adına ve esasına dayalı” cemiyet kurma yasağının kalkması ile sendika özgürlüğü rejimine geçilmesi, 1947’de 5018 sayılı Yasa ile sendikalaşma hakkının düzenlenmesi, 1948’den itibaren sendikal örgütlenmenin güçlenmesi ve grev tartışmalarının gündeme gelmesi bu yılların çalışma yaşamı açısından belli başlı gelişmeleridir. *Çalışma* dergisi, çalışma yaşamı ve sosyal politika meselelerini oldukça detaylı ve alanında uzman kişiler tarafından ele alan Türkiye’nin ilk kamusal sosyal politika yayını olarak nitelenebilir. Dergi, sosyal sigortalardan ücretlere, kadın işçilerden işçi sağlığına, sendikalardan çalışma psikolojisine uzanan çalışma hayatı ile ilgili geniş konu yelpazesini yanında Bakanlığın icraatları, çalışma hayatı ile ilgili kanunlar ve düzenlemeler, uluslararası alandaki güncel gelişmelere de geniş bir biçimde yer vermiştir.

Dergide yazılar ilk sayı haricinde konularına göre belli bölümlere ayrılmıştı. Başlangıçta dergide “Sosyal ve Ekonomik Problemler”, “İşçi Sağlığı ve İşçi Konutları”, “Genel Çalışma Meseleleri ve Çalışma Psikolojisi”, “Tarih ve Kronik” bölümleri bulunuyordu. Yazılar ilgili bölüm başlığı altında yer alıyordu. 4. sayıdan itibaren “Bibliyografya” ve 5. sayıdan itibaren “Gazeteler Arasında” bölümleri eklendi ve çalışma hayatı ile ilgili kitap tanıtımları ve gazete yazıları dergide yer almaya başladı. 16. sayıdan itibaren eklenen “Ay İçinde” bölümüyle geçen ay boyunca gerçekleşen çalışma hayatı ile ilgili ulusal ya da uluslararası toplantılar, demeçler veya Çalışma Bakanının yurt gezileri hakkında güncel değerlendirmelere yer veriliyordu. 18. sayıdan itibaren “Memleket Etütleri” isimli bir bölüm eklendi ve Türkiye’de çalışma hayatına ilişkin sektörel bazda değerlendirmeler bu başlık altında toplandı. 21. sayıda ise “Dünya Çalışma Hayatı” bölümü ile çalışma hayatına ilişkin gelişmeler farklı ülke örnekleri ile burada yer aldı. Dergide yıllar içinde bazı bölüm

¹² Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) yıllık konferansı.

başlıklarının kalktığını yenilerinin eklendiğini, kalkan başlıkların daha sonraki sayılarda tekrar kullanıldığını görürüz.

Bölüm başlıkları dönem dönem değişiklik gösterse de 25. sayıya (1948 Ocak-Şubat-Mart) kadar derginin niteliğinin ve niceliğinin başlangıç haline benzer şekilde korunduğunu söylemek mümkündür. 25. sayıya kadar her sayı ortalama 80 sayfa civarındadır ve her sayıda ortalama 22-23 yazı yer almaktadır. Kanun metinleri, gazete yazıları, kitap tanıtımları ve çeşitli demeçler dışarıda tutulduğunda yazıların neredeyse yarısı "fikir" yazısı diyebileceğimiz, çalışma hayatının çeşitli konularına ilişkin uzman görüşlerinin yer aldığı makalelerdir. Derginin 22. ve 24. sayıları özel sayı olarak çıkmıştır.¹³

1948 Ocak-Şubat-Mart aylarında yayımlanan 25. sayı itibariyle derginin hem periyodunda hem de içeriğinde bazı değişiklikler olmuştur. 25. sayı ile birlikte dergi 29. sayıya kadar üç aylık periyotlarla çıkmaya başlamıştır. Bunun yanında derginin içeriğinde de önceki dönemlere göre belirgin bir farklılaşma söz konusudur. 24 sayı boyunca çok az değişiklik gösteren bölüm başlıkları tümüyle yenilenmiştir. 25. sayıdan itibaren son beş sayının başlıkları sırasıyla "Etütler", "Derlemeler ve Anketler", "Milletlerarası Çalışma Teşkilatı" ve "Mevzuat" olarak değişmiştir. Son sayı olan 29. sayıya bir de "Fihrist" bölümü eklenmiş, dergide yazan yazarların ve yazdıkları yazıların bir dökümü ile tüm yazıların konulara göre dağılımı yapılmıştır.¹⁴ Bu değişiklik sadece bölüm başlıklarına yansıyan biçimsel bir yenilikle sınırlı kalmamıştır. 1948 yılı ve 25. sayı itibariyle dergide yer alan makalelerde derginin önceki dönemlerine göre hem nitelik hem de nicelik anlamında bir azalma olduğu görülmektedir. "Fikir" yazısı denebilecek yazıların sayısı oldukça azalmıştır. Etütler başlığı altında ağırlıklı olarak Türkiye çalışma hayatına ilişkin "fikir" yazıları yer alırken, diğer başlıklar genellikle çeviri olmak üzere farklı ülkelerin çalışma hayatına ilişkin yazılar, Türkiye'deki kurumların faaliyet raporları, kanun metinleri ve Uluslararası Çalışma Örgütüne¹⁵ (ILO) ait haberler yer almaktadır. Dergi hacim olarak azalmamış aksine sayfa sayısı ortalama 120'ye yükselmiştir. Ancak yazı sayısı yarıya düşmüş, bunun da önemli bir kısmını kanun metinleri, Bakanlığa ait kurumların faaliyetleri, farklı ülkelerin çalışma yaşamına ilişkin derlemeler ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün çalışmaları oluşturmuştur.

¹³ 22. sayı (1947 Ağustos) 30. Milletlerarası Çalışma Konferansı özel sayıdır. 24. sayı ise (1947 Kasım-Aralık) İstanbul Yakın ve Orta Doğu Bölge Çalışma Toplantısı özel sayıdır.

¹⁴ 29. sayıda yer alan "Fihrist" bölümünün bu zamana kadar çıkan sayıların bir dökümünü vermesi, bu sayının derginin son sayısı olduğuna ilişkin görüşümüzü kuvvetlendirmiştir.

¹⁵ O dönem "Milletlerarası Çalışma Teşkilatı" olarak kullanılıyor.

Tablo 1: Dergi Yazılarının Bileşimi ve Dağılımı

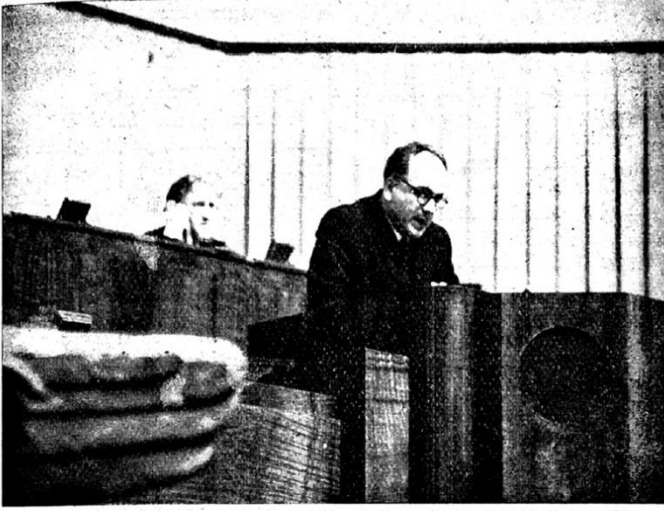
Konu Kategorisi	Yazı Sayısı
<i>Çalışma Hayatı Sosyal Politika Konuları</i>	
Sosyal sigortalar/ sosyal dayanışma, sosyal güven ve sosyal yardım	59
İşçiler ve iş durumu	50
Çalışma hayatı (genel olarak)	47
Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, Konferanslar	46
Çalışma bakanlıklarının faaliyeti ve çalışma hayatının düzenlenmesi gayretleri	45
İşçi sağlığı/iş kazaları ve iş emniyeti	45
Ekonomik ve sosyal politika/iktisadi durum	39
Mevzuat/Çalışma meselelerinin hukuki cephesi	36
Ücret meselesi	26
İş ve işçi bulma/İşsizlik ve tam çalıştırma	25
Mesleki öğretim-egitim ve psikoteknik	20
İşçi sendikaları	19
İşçi ve işveren münasebetleri/iş ihtilafları	19
Kadın ve çocukların çalıştırılması	12
İş müddeti ve boş zamanların tanzimi	9
İşçi evleri ve mesken meselesi	7
Sözleşmeler	7
İş teftişi	6
Çalışma meselelerinin mali cephesi	4
<i>Toplam</i>	<i>521</i>
<i>Çeşitli Konular</i>	
Bibliyografya	36
Gazeteler arasında	36
Müteferrik konular	22
Memleketimizin muhtelif bölgelerindeki sanat çalışmaları	11
<i>Toplam</i>	<i>105</i>

Derginin kendi konu tasnifinde 29 konu kategorisi yer alıyor. Bunları tekrar tasnif ettik (Tablo 1) ve dergide toplam 636 yazı yayımlandığı tespit ettik. Bunlardan 521'i çalışma hayatı ve sosyal politika konularına ilişkindir. En çok yazı yazılan ilk beş kategoriye baktığımızda; birinci sırada sosyal sigortalar/sosyal dayanışma, sosyal güven ve sosyal yardım konularıyla ilgili yazıların ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Sosyal sigortalar kurumunun yeni kurulduğu bu dönemde, sigorta kollarının kapsamı ve düzenlemeleri gündemi epey meşgul eden konulardı. O nedenle bu konulardaki yazıların ağırlıkta olduğu söylenebilir. Bu başlıkta sosyal sigorta kanunları hakkında yazılar, İşçi Sigortaları Kurumunun faaliyetleri, farklı ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri hakkında yazılar bulunur. İkinci sırada işçiler ve iş durumu yazıları yer alıyor. Bu başlık altındaki yazılarda ülkede farklı sektörlerde ve farklı şehirlerdeki işçilerin durumları hakkında yazılar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bunun yanında işçilerin hem teknik anlamda hem de kültürel olarak yetiştirilmesi hakkında yazılar da mevcuttur. Üçüncü sırada çalışma hayatı konuları vardır. Burada ise çalışma hayatının örgütlenmesi, işçilerin yetiştirilmesi ve insan unsurunun ve üretim tekniklerinin rasyonalize edilmesine ilişkin yazılar yer almaktadır. Dördüncü sırada Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, Konferanslar başlığı yer alır. Burada Uluslararası Çalışma Örgütü, faaliyetleri, sözleşmeleri ve ILO konferansları ve Türkiye ilişkileri hakkında yazılar yer almaktadır. Beşinci sırada ise Çalışma Bakanlıklarının faaliyetleri ve çalışma hayatının düzenlenmesi gayretleri ile işçi sağlığı /iş kazaları ve iş emniyeti başlığı vardır. Burada çalışma hayatıyla ilgili çıkan kanunlar ve onlar hakkındaki değerlendirmeler ile farklı ülkelerin çalışma bakanlıkları hakkında yazılar da bulunmaktadır. İşçi sağlığı (iş sağlığı) başlığıyla yazıların yer aldığı dergide kadın ve çocuk işçiler gibi dezavantajlı gruplara ilişkin yazılara da yer verildiğini görüyoruz.

Derginin Geniş Yazar Kadrosu

Çalışma dergisi Çalışma Bakan Sadı Irmak'ın dergi ile ilgili hemen tüm yazılarında vurguladığı üzere "sosyal konuların 'fikriyatını' yapacak, Memleketimiz için yeni olan bu meseleleri ortaya koyacak, tartışmasını yapacak, sonuçlar çıkaracak bir fikir mahfeli olarak çıkmıştır." Bunu yaparken de sadece Bakanlık üyelerinin değil tüm "fikir adamlarının" kalemine başvurma ihtiyacında olduklarını ve derginin sayfalarının ilk günden itibaren en geniş bir toleransla kalem sahiplerine açık tutulduğunun altını çizmiştir (Sayı:13, 1946: 1). Dergi gerçekten de ilk sayısından itibaren oldukça geniş bir yazar kadrosuyla yayın hayatına başlamıştır. Dergi yazarları ağırlıklı olarak Bakanlık ve kamu bürokrasisi çevrelerinden ve akademik dünyadan isimlerdir. *Çalışma* dergisinin oldukça geniş bir yazar kadrosu olduğu görülüyor. Dergide toplam 146 yazarın yazıları yanında imzasız yazılar da yayımlanmıştır. Yazarlar arasında 4 de kadın yazar bulunmaktadır.

Milletlerarası Çalışma Konferansında
Türkiye Çalışma Bakanı Dr. Sadi IRMAK'ın Yaptığı Demeç

Türk Delegasyonu Başkanı Çalışma Bakanı Dr. Sadi IRMAK, konferansta demecini okurken

Görsel 3: Çalışma Bakanı Sadi Irmak Haziran 1947'de Cenevre'de toplanan 30. Uluslararası Çalışma Konferansında konuşmasını yaparken. *Çalışma*, Sayı 22, Eylül 1947.

Çalışma Bakanı Sadi Irmak'ın hemen her sayıda yazısı bulunmaktadır (Görsel 3). Irmak, özellikle Bakanlığın kuruluşu ve faaliyetleri ile yeni çıkan kanunların tanıtılmasına ve tartışılmasına özen göstermiştir. Çalışma yaşamına ilişkin pek çok kanunun çıktığı 1940'ların ikinci yarısında özellikle İşçi Sigortaları Kurumunun kuruluşu ile başta 4772 Sayılı İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Hakkında Kanun¹⁶ yanında pek çok sigorta kolu kurulmuştur. Bu dönem aynı zamanda 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu'nda 5 Haziran 1946 tarihinde yapılan değişiklikle sınıf adına ve esasına dayalı dernek kurma yasağının kaldırılarak sendikaların kurulmasının serbest hale geldiği yıllardır. Altı ay süren sendika özgürlüğü dönemi sonunda Irmak'ın ifadesiyle "Cemiyetler Kanununa ek bir kanun ile memleketin o ihtiyacını karşılayacak özel bir kanun hazırlanması zarureti kendini gösterdi." (*Çalışma*, Sayı: 15, 1947: 56). Sendikaların kuruluşlarını ve faaliyetlerini düzenleyen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında

¹⁶ Kabul Tarihi: 27.6.1945, Resmî Gazete: 7.7.1945, Sayı:6051.

Kanun¹⁷ 1947 Şubat ayında kabul edildi. Çalışma ilişkilerinin oldukça hareketli ve dinamik olduğu bu yıllarda Bakan Sadi Irmak tüm bu gelişmeleri ve Bakanlığın faaliyetlerini dergiye yazdığı yazılarla anlatmaya gayret ediyordu. Onun dışında yaptığı yurt gezileri, uluslararası konferanslar ve gazetelere verdiği demeçler de çoğu zaman dergide yayımlanıyordu. Yazarlar arasında Sadi Irmak dışında bürokrasiden çok sayıda isim yer almaktadır. Çalışma Bakanlığı Müsteşarlığı yapmış olan Enis Behiç Koryürek ve Muslih Fer, Ticaret ve Sanayi Bakanlıklarında görev almış olan Vedat Bayru, İşçi Sigortaları Kurumu Genel Müdürlüğü yapmış olan Cemal Kiper bu isimlerdendir. Aynı zamanda hekim olan Cemal Kiper derginin 12 değişik sayısında işçi sağlığı ve güvenliği konularında yazılar yazmıştır. *Çalışma* dergisinde günümüzde kullanıldığı biçimiyle "iş sağlığı" değil "işçi sağlığı" kavramı kullanılmaktadır, hatta bazı sayılarda (2, 3, 17, 18, 19, 20, 21, 23) ara bölüm başlıklarından biri "İşçi Sağlığı" şeklindedir.¹⁸ Dergide işçi sağlığı ve güvenliği konularında yazan bir başka doktor, aynı zamanda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Yardım Genel Müdürü olan Dr. Suat Seren'dir. Bir dönem Sümerbank Sosyal İşler Müdürlüğü ve Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti üyeliği yapmış olan Saffettin Pınar da dergide sıkça yazanlar arasındadır (7 yazı). Pınar'ın dergide sosyal politika ve ücret konularında yazıları vardır.

Esat Tekeli dergide en sık yazan yazarlardan biridir (17 yazı). Tekeli, Maliye Bakanlığında çeşitli pozisyonlarda görev almış aynı zamanda Siyasal Bilgiler Okulu'nda (daha sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi) ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde öğretim üyeliği yapmıştır. Dergide yazı yazdığı döneme denk gelen 1943-1950 yılları arasında CHP Urfa Milletvekili olarak TBMM üyeliği yapmıştır. Tekeli, mesken meselesinden işçi yetiştirmeye, sendika hürriyetinden ücretlere, Uluslararası Çalışma Konferansı'ndan işçi vergilerine, işsizlik sorunundan iş mevzuatına kadar oldukça geniş bir yelpazede yazılar yazmıştır.

Dergide 1930'ların *Kadro* dergisi ekibinden Şevket Süreyya Aydemir de bir yazı yazmıştır. Aydemir'in yazı başlığı "Herkes İş, Herkes Ocak, Herkes Toprak" gibi oldukça önemli üç sorunu kapsamaktadır. İş, barınma ve toprak sorunu dönemin en önemli sosyal sorunları niteliğindedir. "Herkes İş, Herkes Ocak, Herkes Toprak" oldukça önemli ve köklü bir sosyal politika talebi olarak kabul edilebilir.

Çalışma dergisi akademi dünyasından da oldukça geniş bir yazar kadrosuna sahipti. Bu isimler arasında 1930'larda Nazi Almanya'sından kaçmak zorunda kalıp Türkiye'ye çalışmaya gelen bilim insanları da yer alıyordu. Bunlardan biri 1933 yılında Türkiye'ye gelen ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsünü kurarak Türkiye'de sosyal politika biliminin temellerini

¹⁷ Kabul Tarihi: 20.2.1947, Resmî Gazete: 26.2.1947, Sayı:6542.

¹⁸ Bu adlandırmanın dönemin devletçi yaklaşımına uygun olduğunu düşünüyoruz. Profesör Ali Fuat Başgil de 1930'lu yıllarda "iş hukuku" kavramı yerine "işçi hukuku" kavramını kullanmayı tercih etmişti.

kuran Prof. Dr. Gerhard Kessler'dir.¹⁹ Diğerleri ise 1937 yılında Türkiye'ye gelen ve İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Kürsüsünün kurucusu ve aynı zamanda Türkiye'de çağdaş işletmecilik eğitiminin temelleri atan Prof. Dr. Alfred Isaac'tır. Her iki isim de buldukları kürsülerde verdikleri dersler, yetiştirdikleri öğrenciler, yaptıkları çalışmalar ve yayınlarla Türkiye'de sosyal bilimler alanına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Gerhard Kessler, dergide özellikle kaza ve analık sigortaları, halk sağlığı ve tıbbi bakım sistemleri ve işçi hareketleri ile ilgili yazılar yazmıştır. Kessler'in Türkiye çalışma hayatı ve sosyal politikasına ilişkin görüş ve önerileri hem bakanlık hem de akademi çevrelerince dikkatle takip ediliyordu. Ankara Siyasal Bilgiler Okulu İktisat Profesörü Muhlis Efe'nin, Türk İktisat Cemiyeti'nin Ankara'da gerçekleşen 1945-1946 kış devresi konferanslarına Çalışma Bakanlığının Vazifeleri, Türk İş Kanunu ve Türk Sosyal Sigorta Kanunu konulu üç sunumla katılan Gerhard Kessler için söyledikleri bu görüşümüzü doğrular niteliktedir (Sayı:2, 1945: 78):

"Prof. Kessler Türkiye'de hiçbir iktisatçının bu şekilde temas etmediği mevzuları ilk defa olarak ele almış ve büyük bir vuzuhla işlemiş ve ifade etmiştir... Profesör Kessler'in memleketimizin meseleleriyle bu kadar yakından ilgilenmesi bizi çok memnun etmiştir. Bu itibarla tenkitlerini çok samimi karşıladık. Bu vesile ile 'dağarcığının' ne kadar dolu olduğunu görmüş bulunuyoruz. Bütün temennimiz bu mevzuun tatbikatıyla meşgul olan Çalışma Bakanlığı elemanlarının müteakabil konferanslarla bizi tenvir etmeleridir [bilgilendirmeleridir]. Aksi takdirde ilim adamlarımızın bu sahadaki malumatı eksik ve sosyal politikamıza iştirak hisseleri mahdut kalmaya mahkûm olacak."

Alfred Isaac ise *Çalışma* dergisinde sosyal sigortalardan ücret sistemlerine, iş etütlerinden verimlilik konusuna kadar oldukça geniş bir yelpazede yazılar yazmıştır. Kessler gibi Isaac de hem Bakanlığın hem akademik çevrelerin çalışmalarından faydalandığı isimlerdi. Isaac'le yakın bir dostluk içinde olan Kessler, Göttingen'li iktisatçı Hasenack'a yazmış olduğu bir mektubunda Isaac için şöyle demiştir (Adiloğlu ve Yücel, 2019: 53):

"İstanbul'a geldiği zaman, kendi alanında çok az Türkçe eser vardı. Bundan dolayı Isaac kendini hayret verici bir hevesle yazmağa vermiştir. Bu nedenle, pratik iktisatçılarca da tanındı ve çok saygınlık kazandı. Çalışma Bakanlığı, özellikle sosyal sigorta ve ücretliler sorununun ayrıntılarında onun danışmanlığından faydalanmıştır."

---

¹⁹ Prof. Dr. Gerhard Kessler'in Türkiye'de sosyal politikanın oluşumuna katkılarının daha detaylı bir değerlendirmesi için bkz: Ceylan, Ö. (2009a), "Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 57, 579-600 ve Ceylan, Ö. (2009b), *Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Türkiye’de Kessler’den sonra sosyal politikanın öncüsü kabul edilen Prof. Dr. Orhan Tuna da *Çalışma* dergisi yazarlarından biridir. 1938 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsünde asistanlığa başlayan Tuna hem Kessler’in hem Isaac’in asistanlığını yapmış, onlarla birlikte derslere girmiş ve tercümanlıklarını yapmıştır. Sosyal politikanın saha çalışmalarını ilk başlatan sosyal siyasetçisi sayılan Tuna, *Çalışma* dergisinde, sosyal siyasette yeni eğilimler, iş piyasaları ve ücretler, tarlada çalışan kadınların durumu, işçilerin barınma meselesi, iş hayatının teftişi gibi pek çok konuda teorik ve saha çalışmalarına dayanan yazılar yazmıştır.²⁰

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü hocalarından aynı zamanda Kessler’in tercüme işleriyle uğraşan bir diğer isim Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’dur. Fındıkoğlu dergide sosyal siyaset ve sosyal sınıflar hakkında yazılar yazmıştır.

Sosyal politikanın Ankara’daki “birinci kuşak” öncülerinden olan Prof. Dr. Cahit Talas da (Gülmez, 2007: 26) dergi yazarları arasındadır. Makal’a göre Kessler’le başlayan bu sosyal politika ve sosyal politikacılar çizgisinin yanında, ikinci bir çizgi de Ankara’da Mülkiye’de oluşmuştur. Talas, Türk sosyal politika geleneğinin bu ikinci ana çizgisinin oluşturucusudur (2014: 19). Cahit Talas doktorasını tamamlayıp Türkiye’ye döndükten sonra Çalışma Bakanlığında Araştırma Kurulu Raportörü olarak çalışmaya başlamıştır. 1953 yılında ise doçentlik unvanını aldıktan sonra çalışma hayatına Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim üyesi olarak devam etmiştir (Özdemir, 2013: 11-14). Talas’ın *Çalışma* dergisinde biri çeviri olmak üzere toplam beş yazısı bulunmaktadır. Bu yazılar derginin 1949 sonrası çıkan son dört sayısında yer alır. Talas’ın 1948 yılında doktorasını tamamladığı düşünüldüğünde alanın öncülerden olan önemli bir ismin önceki sayılarda yazısının yer almaması anlaşılabilir bir durumdur. Talas’ın dergide yer alan Milletlerarası Çalışma Teşkilatı ve İnsan Hakları Beyannamesi konulu yazıları onun uzun yıllar boyunca hem akademide hem de hükümet nezdinde Türkiye’de sendikal haklar ve özgürlükler konusunda vereceği mücadelenin ayak sesleri olarak okunabilir.

Dergide yine oldukça sık yazan yazarlardan biri İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden İbrahim Hakkı Yeniay’dır. Yeniay, Uluslararası Çalışma Örgütü, Çalışma Konferansları ve ILO sözleşmelerini anlattığı yazılar yazmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi hocalarından olan Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen de derginin yazarları arasındadır. Paris Hukuk Fakültesi’ni bitirdikten sonra 1934 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Medeni Hukuk asistanı olan Saymen, 1952 senesinde Medeni Hukuk kürsüsünün

²⁰ Orhan Tuna hakkında bakınız: Güven, H. (2019). “Türkiye’de Sosyal Siyasetin Öncülerinden Prof. Dr. Orhan Tuna”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

yönetimiyle görevlendirilmiş ve modern Türk İş Hukuku doktrininin kurucusu olmuştur. İş hukuku alanında dersler veren Saymen, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku alanlarında yazdığı yazılarıyla dergiye katkıda bulunmuştur.

Daha sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi olan Nermin Abadan (Unat) dergiye katkı veren dört kadın akademisyenden biridir. Dergiye yazdığı yıllarda (1946-1947) henüz İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun ve *Ulus* gazetesinde çalışmakta olan Abadan, dergide çalışma hayatında kadının konumuna ilişkin yazılar yazmıştır. Dergide yazısı yer alan bir diğer kadın akademisyen ise Mübeccel Belik (Kıray)²¹'dir. Ankara Üniversitesi'nde Sosyoloji doktorasını yaptığı yıllarda (1946) *Çalışma* dergisine tarımda çalışma koşulları hakkında bir yazı yazmıştır. Dergide yazan diğer iki kadın yazar ise Avukat Fahamet Gökel ve gazeteci Muazzez Aruoba'dır. Bu isimler çalışma hayatında kadının yeri konulu yazılar yazmışlardır.

Netameli "Çalışma" Mevzuları: Sınıf, Siyaset, Grev ve Beynelmillecilik

Dergi bir sosyal politika mahfeli olmanın yanında rejimin resmi sosyal politika yaklaşımının da sözcüsü olmuştur. Bu haliyle netameli sosyal politika konularına (sınıf, siyaset, grev ve beynelmillecilik) mesafeli ve karşıt bir tutum almıştır. 1946 sendikacılığı ile başlayan ve 5018 sayılı Sayılı Sendikalar Kanunu'na giden süreç ve sonrası sendika hakkının kapsamı ve grev hakkına ilişkin tartışmaların hızlandığı yıllardır. 1945-1950 döneminde CHP ve siyasal iktidar grev hakkına karşı çıkmıştır. Dergide bu konularda yer alan yazılar ağırlıklı olarak Çalışma Bakanı Sadi İrmak'a aittir ve siyasal rejimin bu konulardaki görüşlerini yansıtmaktadır. Grev, sınıf, sendika gibi netameli konularda İrmak rejimin sosyal politika perspektifini ortaya koymaktadır. Siyasal rejim, işçi ve işverenler arasında çıkabilecek ihtilafların uzlaştırılması konusunda esas rolün devlete ait olduğu görüşündedir. Kurulan sendikal birlikler ise devletin bu uzlaştırma rolünü üstlenecek kurumlar değil daha çok yardımlaşma ve mesleki gelişim konularında rol oynayacak birlikler olarak görülmektedir. İrmak şöyle demektedir (Sayı:12, 1946:1):

"Meslek menfaatlerini tevzin ve işçi-işveren arasında çıkabilecek ihtilafları önleme ve doğanları bertaraf etme hususunda Devletin adil bir nazımlık rolü oynamasını esas sayarız. Kuruluşlarına müsaade edilmiş olan işçi ve işveren derneklerini Devletin bu görevini üzerine alacak birlikler değil, yardımlaşmayı ve mesleklerinin gelişmesini sağlayacak teşekküller sayıyoruz."

²¹ Mübeccel Kıray daha sonra 1951 Türkiye Komünist Partisi (TKP) Tevkifatında yargılananlar arasında yer alacak ve 20 ay hapis yatacaktır. Kıray yargılandığı davada beraat etmiştir.

5018 sayılı kanunun en çok tartışılan konularından biri olan sendikaların siyasi faaliyetlerle meşgul olamayacaklarına ilişkin maddesi tasarı aşamasında Sadi Irmak tarafından şöyle yorumlanmaktadır (Sayı:12, 1946:2):

"İşçi meslek derneklerinin salim bir yolda gelişmelerini sağlayacak bir özellik olarak öne çıkarılmıştır. İşçi meslek derneklerinin salim bir yolda gelişmelerini sağlamak üzere hazırladığımız kanun tasarısı hükümete sunulmuştur. Tasarıya bu derneklerin siyasi cereyanlar dışında kalmalarını ve işçilerimize ve memlekete faydalı olmalarını sağlayacak hükümler konulmuştur."

Derginin yazıları alıntılanan gazeteci, siyasetçi ve akademik kimliği de olan Ahmet Şükrü Esmer de "Türk sendikaları şu veya bu siyasi partinin aleti değildir. Siyasi cereyanlar üstünde meslek teşekkülleridir" demek suretiyle sendikalara siyaset yasağını savunmaktadır.

Bir diğer netameli konu olan 5018 sayılı kanundaki uluslararası sendikalara üyelikte izin şartı getirilmesinin arka planında yatan fikriyatı Şükrü Esmer şöyle ifade edilmektedir (Sayı:18, 1947:68):

"Türk sendikaları milli teşekküllerdir. Milletlerarası teşekküllerle bir ilişkisi yoktur."(...) "Memleketimiz parçalamak ve boğazlarda üsler kurmak isteyen Ruslar, bu emellerine varmanın bir yolunu da kökleri dışarıda olan sendikaların kurulmasında ve işçi grevlerinde aramaktadırlar. Türk sendikaları Türkiye'nin siyasi, iktisadi ve içtimai bünyesine uygundur ve Türk işçisi Rus emellerine asla alet olmayacaktır."

Çalışma dergisinin diğer netameli konusu grevdir. Sadi Irmak grev ve lokavtı bir sınıfın kendi kendine ihkak-ı hak etmesi (hakkını hukuki yollara başvurmadan kendi kendine hak aramak) olarak tanımlamaktadır. Irmak'ın bu konudaki fikirleri rejimin yaklaşımın özlü bir özeti gibidir (Sayı 15, 1947: 58-59):

"Gerek grev gerek lokavt bir bakımdan bir sınıfın kendi vasıtasıyla ihkaki hak etmesi demektir. Yani amele sınıfı, sayısına, patron ise sermayesinin azametine güvenerek fikirlerini ve emellerini muhalif tarafa empoze etmeleri manasına gelir. Bu, şüphesiz liberal ekonomi rejimlerinde belki yerinde bir tedbirdir. Çünkü liberal rejimlerde malumunuz olduğu veçhile devlet ekonomik ve sosyal faaliyetlere aktif olarak müdahale etmez. Sınıflara kendi aralarında davalarını halletmek imkanını verir. Memleketimizde de liberal bir rejim takip etseydik bu rejimin tabii haklarını tanımamız icab ederdi. Fakat biz devletçi bir rejime sahibiz, gerek Cumhuriyet Halk Partisinin ana prensibinde, gerekse muhterem muhaliflerimizin programlarında da devletçilik ana prensip olarak yer tutmuş bulunuyor, böylece, bu görüşle grevin memnuiyetini devam ettirmekte bir hak ve mantık vardır. Çünkü devlet, burada sınıflar arasında çıkan ihtilaflarda hakem olmayı kabul etmiş bulunuyor."

Irmak, grev yapamayan bir sendikanın yaptırım gücünün olup olmayacağına ilişkin tartışmalarda işçilerin hak aramak için farklı araçlara sahip olduğunu söyler.

Örneğin İş Kanunu'nda yer alan uzlaştırma ve tahkim mekanizmalarının bu noktada işçileri işverenlere karşı etkili bir biçimde koruyacak araçlar olarak görür (Sayı 16, 1947:68-69):

"Bazıları grevsiz sendika olamayacağını iddia etmektedirler. Bunu cesaretle tartışabiliriz. Biz şu kanaatteyiz ki grevin yasaklığı sendika hürriyetine aykırı değildir. Hiçbir gerçek Türk işçisi bizden grev hakkını talep etmemiştir...Fakat acaba grev yapamıyan bir sendika her müeyyideden mahrum mudur? Hayır: Çünkü mensuplarının hakkını aramak için türlü vasıtalarla sahiptir. Hakem kuruluna gider, İş Kanununun müeyyidelerine başvurur. Temsil ettiği davayı Devletin organlarına aksettirebilir."

Grev aleyhinde başka yorumlar da dergide yer almaktadır. Örneğin Esmer, grevi emek ve servet ziyarı olarak görmektedir. Esmer, "Esasen devletçi olan Türkiye'de grevin hiç yeri yoktur" diyerek grev aleyhindeki görüşlerini siyasal rejimin görüşleriyle paralel bir biçimde açıklamaktadır (Sayı 18, 1947:68):

"İşçi hareketlerinin uzun tarihi göstermiştir ki, işçilerle işverenler arasındaki münasebetlerin düzenlenmesi meselesinde grevlere başvurmak en iyi çare değildir. Grev emek ve servet zıyanından ve işçilerle işverenler arasındaki münasebetleri gerginleştirmekten başka bir netice vermez. Esasen devletçi olan Türkiye'de grevin hiç yeri yoktur."

Çalışma dergisindeki sendika ve grev meselesi konusunda yer alan çeşitli yazılar 5018 sayılı yasaya damgasını vurmuştur. 5018'deki grev ve siyaset yasağı ile milletlerarası kuruluşlara üyelikte hükümet izni koşulu bunlar arasındadır.

Görsel 4: *Çalışma* dergisinin ilk sayısının iç kapağında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü

Çalışma dergisinin kısıtı ve önemini şöyle özetlemek mümkündür. Dergi Türkiye’de sosyal politikanın kurucu külliyyatının önemli bir parçası ve rejimin sosyal politika fikriyatının organı sosyal politika meselelerinin tartışma zeminidir. Ancak *Çalışma* dergisi bir yandan rejimin ve CHP’nin sosyal politika yaklaşımının sınırları ile maluldür. *Çalışma*, rejimin sosyal politika dergisidir. Bireysel işçi haklarında koruyucu paternalist bir yaklaşıma sahiptir. Grev ve sendika meselesinde ise otoriter yaklaşımlara sahiptir. Bu haliyle *Çalışma* dergisi tıpkı Makal’ın (1999) 1936 İş Kanunu’nu tanımlarken vurguladığı gibi bireysel iş ilişkileri açısından “koruyucu”, toplu iş ilişkileri açısından ise “otoriter” bir nitelik taşıyan ikili karakterine benzemektedir. Gülmez’in (1995) ifadesiyle 3008 nasıl rejimin İş Yasası ise *Çalışma* da rejimin dergisidir.

Dönemin Diğer Sosyal Politika Yayınları

1940'larda çalışma hayatına ilişkin yayıncılık oldukça yaygındır. Çalışma hayatı yayınları akademi, devlet ve sendikalar tarafından çıkarılan çeşitli yayınları kapsamaktadır. Akademik nitelikli *İş* dergisi, *Sosyal Siyaset Konferansları* yanında 1946 sendikaları tarafından çıkarılan (*Sendika* dahil) çeşitli yayınlar, 1948'de önce CHP ardından sendikalar tarafından çıkarılan *Hürbilet* ve nihayet devlet tarafından çıkarılan *Çalışma* dergisi dönemin önde gelen çalışma hayatı yayınlarıdır. 1940'lı yıllarda çalışma hayatıyla ilgili yayın yapan kurumlara baktığımızda akademi, sendikalar ve devlet olmak üzere üç farklı grubun öne çıktığını görürüz. Bu üç grubun çıkardığı tüm yayınlara değinmek çalışmamızın kapsamı açısından elbette mümkün ve gerekli değildir. Burada yapmak istediğimiz, bir devlet yayını olan *Çalışma* dergisini anlatırken dönemin diğer iki önemli aktörü olan sendikaların ve akademinin Türkiye'nin çalışma hayatının kurumsallaşma çabaları içinde olduğu bir dönemde öne çıkan belli başlı yayınlarına çok genel hatlarıyla yer vermek ve varsa birbirleri ile olan ilişkilerine değinmektir.

Ele alacağımız ilk akademik çalışma hayatı dergisi *İş*'tir. Tam adı *İş Felsefe, Ablâk ve İçtimaiyat Mecmuası* olan, 1934'te Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından kurulan ve 1972 yılına kadar yayın hayatında kalan *İş* daha sonra *İş ve Düşünce* adını almıştır. Derginin yazı işleri müdürü başlangıçta Fındıkoğlu, 1945 ten sonra ise (42. sayı itibarıyla) Orhan Tuna'dır. Tuna ülkemizde sosyal politikanın önde gelen isimlerinden biridir. Derginin yazarları arasında Gerhard Kessler, Orhan Tuna, Z. Fahri Fındıkoğlu, Saffettin Pınar, Arif Hikmet, İbrahim Yakut gibi isimler yer almaktadır. Sosyoloji, hukuk, felsefe, sosyal politika alanlarında yazılar yayımlayan bir dergide sosyal politika alanıyla ilgili olarak Beveridge Planı, Toprak Kanunu, köy monografileri, kömür havzalarındaki işçilerin durumu, sosyal sigortalar, zirai meseleler gibi konularda yazılar yayımlanmıştır.

Akademik çevrelerce çıkan dönemin diğer yayınlarından biri 1943 tarihinde yayın hayatına başlayan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu tarafından çıkarılan *Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi* (şimdiki Ankara Üniversitesi SBF Dergi)'dir. Ağırlıklı olarak Siyasal Bilgiler Okulu öğretim üyelerinin yazılarının yer aldığı dergi, 1943 yılında 4 sayı yayımlandıktan sonra 1947 yılına kadar çıkmamış; 1947 yılı ile birlikte, her sene çıkan dergi sayısı değişiklik gösterse de günümüze kadar düzenli olarak yayımlanmaya devam etmiştir. Dergide ağırlıklı olarak iktisat ve hukuk alanlarında yazılar yer almaktadır. *Çalışma* dergisi ile karşılaştırıldığında *Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi*'nde çalışma yaşamı ve sosyal politika alanına ilişkin konular oldukça sınırlıdır. İki derginin yazar kadrosunda da birkaç isim dışında ortak yazar olmadığını görürüz. Her iki dergide de sosyal politika konusunda yazan ortak isimler Cahit Talas ve Muslih Fer'dir.

5 Haziran 1946 tarihinde Cemiyetler Kanunu'nda 4919 Sayılı Kanun'la²²

²² Kabul Tarihi: 5.6.1946, Resmî Gazete: 10.6.1946, Sayı: 6329.

yapılan değişikliklerle sınıf adına ve esasına dayalı dernek kurma yasağının kalkması ile sendikaların kurulması önündeki engel kaldırılmıştı. Sendika yasağı rejiminden sendika özgürlüğü rejimine geçilen bu dönemde çok sayıda sendika kuruldu. Bu sendikalar Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP) ile Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) tarafından kuruldu. Artan bu sendikal hareketlilik sendikal yayınlarda da artışa neden oldu (Çelik, 2010). 1946 Sendikacılığı döneminde çıkan ve sendikal gelişmeleri sınıf sendikacılığı ekseninde aktaran önemli yayınlardan biri TSEKP çevresi tarafından çıkarılan *Sendika* gazetesidir. 31 Ağustos 1946'da ilk sayısı çıkan *Sendika* gazetesi, haftada bir olan yayın periyoduyla 14 Aralık 1946 tarihine kadar toplam 16 sayı çıkmıştır. Şefik Hüsnü, Muvaffak Şeref, Ferit Kalmuk, Nuri İyem, Hulusi Dosdoğru gibi yazarların yazdığı Gazetede, ayrıca *sendikacı* ve *işçi* rumuzlarıyla her gün yazılan ve hem iktidarın hem de muhalefet partisinin işçilere ve sendikalara yönelik baskıcı tutumlarının sert bir üslupla eleştirildiği yazılar yer almıştır. *Sendika* gazetesi, ülkedeki sendikal hareketin örgütlenme biçimleri, çalışma hayatına yönelik özellikle İş Kanunu, Sosyal Sigorta Kanunları ve çıkacak olan Sendikalar Kanunu tasarısının yetersizliklerine ilişkin tartışmalar, hemen her ilde kurulan sendikalar ve işçilerin durumuna ilişkin haberler, işçi sağlığı meseleleri, dünyadaki diğer işçi sendikaları ve birlikleri hakkında haberler, işçi ücretlerinin yetersizliği, yeni kurulan sendika ve birliklerinin tüzükleri gibi oldukça geniş kapsamlı bir içerikle sendikal pratikleri doğrudan işçi sınıfı penceresinden izlememize olanak veren bir yayın olmuştur. *Çalışma* dergisi ile sosyalist bir parti olan TSEKP tarafından çıkarılan *Sendika* gazetesinin aynı tarihlerde çıkan sayılarını karşılaştırdığımızda kamu himayesinde çıkan bir yayın ile sosyalist bir sendika yayınının özellikle sendikal haklar konusunu ele alış biçimleri arasındaki farkın oldukça belirgin olduğunu görüyoruz.²³

1946 Aralık tevkifatları ile kapatılan *Sendika* gazetesi ardından, 1948 yılında CHP'nin açık desteğiyle daha sonra İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) yayın organı olan *Hürbilet* gazetesi yayımlanmaya başladı. 17 Nisan 1948 tarihinde ilk sayısı çıkan *Hürbilet*, 16 Haziran 1950 tarihine kadar haftalık olarak çıkmıştır. "İşçinin, esnafın ve küçük sanatkârın gazetesi" olarak yayın hayatına başlayan *Hürbilet*, ilk sayısında yer alan "Niçin Çıkıyoruz?" başlıklı yazıda yayın hayatına başlama nedeni olarak şu ifadeler yer almıştır (1948, Sayı:1):

"Fabrika sanayinin inkişafı ile beraber, memleketimizde birçok içtimai meseleler belirmeye başladı. Eskiden beri var olan meselelere yenileri de

²³ *Çalışma* dergisinde sendikal haklar meselesi 5018 sayılı yasanın özellikleri ile paralel olarak ele alınmıştır yani tasarıyla ilgili herhangi bir eleştiri yoktur. Bunun bir sebebi ve dikkate değer diğer bir yönü ise kanun çıkana kadar dergide Çalışma Bakanı Sadi İrmak dışında sendikal haklar konusunda Türkiye özelinde bir yazı yazılmamış olmasıdır. Kanun çıktıktan sonra yazılan yazılarda ise kanuna dair eleştirel herhangi bir görüş yer almamakta aksine grev yasağını savunan yazılar bulunmaktadır (İrmak, Sayı: 16, 1947: 68-69; Nadi, Sayı:16, 1947: 71-72; Esmer, Sayı: 18, 1947: 68).

eklenince, Garb memleketlerinde daha geçen asırda güdülmiye başlanan ve (içtimai siyaset) denilen yeni bir mevzu ile karşılaşmış olduk... İçtimai siyasetin gayesi kısaca, emeğin korunması ve sosyal adaletin tesisidir. (Hürbilek) işte bu gayenin tahakkuku için emeğin yanibaşında yer almıştır ve bu gaye için yaşayacaktır..."

Hürbilek henüz ilk sayısında doğrudan sosyal politika (içtimai siyaset) alanındaki konulara ağırlık vereceğini belirtmiştir. Gerçekten de çalışma yaşamını düzenleyen yasalar, Türkiye'nin her yerindeki fabrikalardan işçilerin çalışma koşullarına dair haberler, ücret tartışmaları, sendikaların yapmış oldukları kongreler ve hazırladıkları tüzükler gazetede genişçe yer almıştır. Dr. Rebiî Barkın ve Sabahattin Selek'in düzenli olarak yazdığı gazete, işçilerin ve sendikacıların yazıları yanında aynı zamanda *Çalışma* dergisi yazarlarından olan Gerhard Kessler gibi İstanbul Üniversitesi'ndeki sosyal politika alanındaki öğretim üyelerinin yazılarına da yer vermiştir (Sayı: 4, 8 Mayıs 1948).

5018 sayılı Sendikalar Kanunu'nun kabulü ile artan sendikalaşma hareketleri sendikacıların üniversitelerle temasa geçerek işçi ve işverenlerin bilgilendirilmesi çalışmalarını hızlandırmıştır. Sosyal sorunlarla ilgilenen hocalar tarafından sendikacılık hareketleri, teori ve uygulamaları ile ilgili bilgilerin ağırlıklı olarak işçilere aktarıldığı konferanslar 1948 yılında *İçtimai Siyaset Konferansları* olarak başlamıştır (Özgüler, 2019: 241-241). *İçtimai Siyaset Konferansları*, akademik çevrelerce çıkan dönemin önemli sosyal politika yayınlarından biridir.

İstanbul Üniversitesi çatısı altında 1948 yılından itibaren gerçekleştirilen *İçtimai Siyaset Konferansları*, 1961 yılından itibaren *Sosyal Siyaset Konferansları* adını almıştır. Prof. Dr. Gerhard Kessler'in öncülüğünde başlayan konferanslar ilk kez 1948 yılında *İçtimai Siyaset Konferansları* adıyla basılmaya başlanmıştır. Türkiye'deki ilk akademik sosyal politika külliyatını oluşturan ve işçi-işveren ilişkileri, sendikalar, ücretler, işsizlik, yoksulluk, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler gibi sosyal politikanın hemen her alanına ilişkin yazıların yer aldığı *İçtimai Siyaset Konferansları* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayınları arasında önemli bir yer tutmaktadır (Özgüler, 2019: 244). 1948 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü tarafından *İçtimai Siyaset Konferansları* adıyla yayımlanmaya başlayan dergi 5. sayıdan itibaren *Sosyal Siyaset Konferansları* adıyla basılmaya başlanmıştır.

İlk sayısı 1948 yılında çıkan *İçtimai (Sosyal) Siyaset Konferansları* dergisi bazı yıllarda istisnalar olmak üzere her yıl tek sayı olarak düzenli çıkmıştır. Konferansların ilk iki senesi *Çalışma* dergisinin çıktığı yıllarla çakışmaktadır. *İçtimai Siyaset Konferansları* ile *Çalışma* dergisi, birinin kamusal bir yayın diğeri üniversite yayını olması dışında hem yazar kadrosu hem ele alınan konular itibarıyla birbirlerine çok benzemektedirler. *Konferansların* 1940'larda ve 1950'lerde çıkan sayılarında yazarlar arasında İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinin belirgin bir ağırlığı vardır. Z. Fahri Fındıkoğlu, Ferit H. Saymen, Gerhard Kessler, Alfred Isaac, Orhan Tuna, Saffettin Pınar, Sadı Irmak, Esat Tekeli gibi *Çalışma* dergisinde de öne çıkan yazarlar çalışma hayatı ve sendikacılık başta olmak üzere sosyal politikanın

çok çeşitli alanlarında yazılar yazmışlardır. Bu yönüyle *Çalışma* dergisine akademik çevrelerden katkı veren isimlerin ağırlıklı olarak İstanbul Üniversitesi ekolünden geldiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Çalışma dergisi Türkiye'nin ilk kamusal sosyal politika yayınıdır. 1945 yılında Çalışma Bakanlığının kurulmasının ardından yayımlanmaya başlayan ve 1950'de son sayısı yayımlanan 29 sayılık *Çalışma* dergisi koleksiyonu Türkiye'nin ilk sosyal politika ve çalışma ilişkileri külliyesi olarak nitelenebilir. 1940'ların ikinci yarısı Türkiye'de sosyal politika ve çalışma ilişkileri açısından kurucu yıllardır. *Çalışma* dergisi bu kurucu dönemin teorik ve uygulama yayınıdır.

Çalışma dergisi 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu'ndaki sınıf adına ve esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kalkması, çalışma hayatı ile ilgili çeşitli kurumsal düzenlemelerin yasallaşması ve 1947'de 5018 sayılı Kanunun çıkması ile aynı dönemde yayınlanmıştır. *Çalışma* dergisi bu kurucu yıllarda çalışma yaşamı ve sosyal politika meselelerini detaylı olarak ve bilimsel bir yaklaşımla ele alan bir yayın olmuştur. *Çalışma* dönemin sosyal politika ve çalışma yaşamında uzman isimlerin düzenli olarak yazdığı oldukça hacimli bir dergidir. Derginin yazar kompozisyonun oldukça geniş olduğunu söylemek mümkündür. Dergi kurucu bir dergi ve bir sosyal politika mahfeli olmanın yanında rejimin resmi sosyal politika yaklaşımının da sözcüsü olmuştur. Bu haliyle netameli sosyal politika konularına (sınıf, siyaset, grev ve beynelmilecilik) mesafeli ve karşıt bir tutum almıştır.

Çalışma dergisi Türkiye'de sosyal politikanın kurucu külliyyatının önemli bir parçası, rejimin sosyal politika fikriyatının organı, sosyal politika meselelerinin tartışma zemini olarak oldukça önemli bir yere sahiptir. Dergi bir yandan rejimin ve CHP'nin sosyal politika yaklaşımının sınırları ile de maluldür. Grev ve sendika meselesinde otoriter ve paternalist yaklaşımlara sahiptir.

Toplam 29 sayı yayımlanan *Çalışma* dergisinin elimizdeki son sayısı Aralık 1950 tarihlidir. *Çalışma* dergisi Eylül 1945 ile Aralık 1950 arasında 29 sayı yayımlanmıştır. Demokrat Parti iktidarından sonra 1953'te *Çalışma Vekaleti Dergisi* adıyla bir dergi yanında 1970'lerde *Çalışma Dergisi* ve *Çalışma Hayatımız* adıyla başka dergiler çıkarılmış olsa da bunların hiçbiri *Çalışma* dergisi etkisinde ve kapsamında yayınlar olamamıştır. *Çalışma* kamusal ve özgün bir sosyal politika yayını ve Türkiye'de sosyal politikanın kurucu külliyesi olarak nitelenebilir. *Çalışma*'da ele alınan ve tartışılan konuların önemli bir bölümünün halen tartışılmaya devam edilmesinin altını ayrıca çizmeliyiz.

Extended Summary

The journal *Çalışma* (Labour), which started to be published by the Ministry of Labour in September 1945, shortly after the establishment of the Ministry of Labour in June 1945, can be described as the first governmental social policy

publication that not only made significant contributions to the formation of social policy in Turkey, but also served as a mouthpiece for the social policy approach of the period. The second half of the 1940s were founding years for social policy and labour relations in Turkey. The establishment of the Ministry of Labour in 1945, the abolition of the ban on establishing associations (trade unions) "on behalf of and on the basis of class" in 1946 and the transition to a regime of freedom of association, the regulation of the right to unionise with Law No. 5018 in 1947, the strengthening of unionisation from 1948 onwards and the emergence of strike debates were the main developments of these years in terms of labour relations. During these turbulent years, *Çalışma* became a publication that deals with labour relations and social policy issues in detail. The journal included articles with contemporary and historical dimensions and in-depth analyses of a wide range of aspects of social policy. The journal covered a wide range of topics from social insurance to the right to work, from international labour issues to female workers. *Çalışma* was a voluminous journal regularly written by experts in social policy and labour relations of the period. In the 1940s, the journal became the intellectual centre of social policy. The authors, about 150s, of the journal were mainly from the Ministry and the bureaucracy circles and the academic world. There were four women writers among the authors. Apart from Sadi Irmak, the minister and chief author, the authors included many names from the bureaucracy. There were also many names from the world of the academia among the journal's authors. Gerhard Kessler and Alfred Isaac, who had to flee Nazi Germany in the 1930s and came to work in Turkey, were among the most prominent authors. Gerhard Kessler founded the Chair of Sociology and Social Politics at Istanbul University's Faculty of Economics and established the foundations of the social policy field in Turkey. Alfred Isaac is the founder of the Chair of Business Economics at Istanbul University and also the person who laid the foundations of modern business education in Turkey. Orhan Tuna and Cahit Talas, pioneers of social policy in Turkey, were also among the journal's authors.

In addition to being an intellectual social policy centre, the journal also became the mouthpiece of the regime's official social policy approach. As such, it took a distant and antagonistic stance towards social policy issues (class, politics, strikes, and internationalism) that were controversial for the regime. The journal, which was among the founding corpus of social policy in Turkey, also had an important constraint. The journal was bounded to the social policy approach of the regime and the CHP. It had authoritarian and paternalistic approaches to the issue of strikes and trade unions. Therefore, it is also possible to characterize the journal as the regime's social policy publication.

The journal, which started its publication in September 1945, was published monthly except for a few issues until September 1947, but then its publication period started to be interrupted. The last issue of *Çalışma*, which was published for a total of 29 issues, is dated December 1950. The essay will focus on all the 29

issues of *Çalışma* published between September 1945 and December 1950. After the Democrat Party's rule, a journal titled *Çalışma Vekaleti Dergisi* was published in 1953 and other journals titled *Çalışma Dergisi* and *Çalışma Hayatımız* were published in the 1970s. Yet, we consider that these journals are not a successor to *Çalışma*. For this reason, the article will concentrate on the journal *Çalışma*, which was published for 29 issues between 1945 and 1950.

The journal *Çalışma* will be analysed in the light of the labour relations of the period and the regime's approach to labour relations, as well as the environmental conditions. Besides being an important intellectual social policy centre as of the period, the journal also revealed the boundaries of the regime's approach to social policy and labour relations. As with the mentality that dominated the Labour Law No. 3008, the Journal took a paternalistic approach to individual labour relations and an authoritarian approach to collective labour relations and trade union rights.

Our study is based on the complete collection of the journal. The 29th issue, which has not been addressed in any study to date, will be brought to light for the first time in this study. The 29th issue, the last issue of the journal, which was not published for a long time, was published during the DP government period (December 1950). Our study has been prepared as a documentary study based on the perspective of comparative history.

Çıkar Çatışması Beyanı

"1940'larda Sosyal Politikanın "Fikir Mahfeli": *Çalışma* Dergisi (1945-1950) başlıklı makalemizde herhangi bir kişi veya kurumla çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmaya yazarlar eşit oranda katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Adiloğlu, B. ve Yücel, G. (2019). "Çağdaş İşletme Biliminin Öncülüğünden Bilinmeyene: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac". **Muhasebe Enstitüsü Dergisi- Journal of Accounting Institute**, 60, 47-57.
<https://doi.org/10.26650/MED.2019515939>.
- Akşam, "Bakan Sadi İrmak'ın Gazetecilere Beyanâtı", 9 Haziran 1945.
- Aras, E. (2020). "Türkiye'nin 1946-1950 dönemi toplumsal ilişkilerine toplumcu gerçekçi bir yergi: Halk kürsüsü sıfatıyla Markopaşa", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.
- Canbey Özgüler, V. (2019). "Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)". **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 77: 235-285.
- Celep, B. (2015). Hürbilek Gazetesi; İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları.
- Ceylan, Ö. (2009a). "Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 57, 579-600.
- Ceylan, Ö. (2009b). "Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.
- Cumhuriyet, 1 Ocak 1947.
- Çelik, A. (2010). **Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Esmer, Ş. (1947). "İşçi Sendikaları", **Çalışma**, 18, 68.
- Ete, M. (1945). "Prof. Kessler'in Konferansları Münasebetiyle", **Çalışma**, 2, 76-80.
- Gülmez, M. (2007). "Sosyal Politika Biliminin Öncüsü Prof. Dr. Cahit Talas", **Çalışma ve Toplum**, 12, 23-26.
- Gülmez, M. (1995). **Meclislerde İşçi Sorunu ve Sendikal Haklar (1909-1961)**. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Güven, H (2019). "Türkiye'de Sosyal Siyasetin Öncülerinden Prof. Dr. Orhan Tuna", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.
- Hürbilek (17 Nisan 1948). "Niçin Çıkıyoruz?", 1.
- İrmak, S. (1945). "Dergimiz ve Amacımız", **Çalışma**, 1, 5-7.
- İrmak, S. (1946). "Dergimizin İlk Yılı", **Çalışma**, 13, 1-2.
- İrmak, S. (1947). "Türk Sendikaları", **Çalışma**, 16, 68-69.
- Makal, A. (1999). **Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri 1920-1946**. Ankara: İmge Yayınevi.
- Makal, A. (2007). **Ameleden İşçiye**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makal, A. (2014). "Türkiye'de Akademi Sosyal Politika Geleneğinin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Tarihsel Bir Yeniden Değerlendirme" **Çalışma ve Toplum**, 2014/2. 17-30.
- Nadi, N. (1947). "İşçi Sendikaları ve Grev Hakkı", **Çalışma**, 16, 71-72.

- Özdemir, Ö. F. (2013), "Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişiminde Cahit Talas'ın Etkisi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.
- Saraçoğlu, Ş. (1945). "Önsöz", **Çalışma**, 1, 3.
- Talas, C. (1992). **Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi**. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi** (1998). "İrmak, Sadi", Cilt:2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Varlık, M. B. (2020). **1940'ların Dergileri**, Cilt I, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları.
- Varlık, M. B. (2020). **1940'ların Dergileri**, Cilt II, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları.
- Varlık, M. B. (2021). **1940'ların Dergileri**, Cilt III, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları.
- Varlık, M. B. (2022). **1940'ların Dergileri**, Cilt IV, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları.
- Varlık, M. B. (2023). **1940'ların Dergileri**, Cilt V, İstanbul Sosyal Tarih Yayınları.

Çalışma dergisi koleksiyonu

- Çalışma, Sayı:1, Eylül, 1945.
- Çalışma, Sayı:2, Kasım, 1945.
- Çalışma, Sayı:3, Ocak, 1946.
- Çalışma, Sayı:4, Mart, 1946.
- Çalışma, Sayı:5, Nisan, 1946.
- Çalışma, Sayı:6, Mayıs, 1946.
- Çalışma, Sayı:7, Haziran, 1946.
- Çalışma, Sayı:8, Temmuz, 1946.
- Çalışma, Sayı:9, Ağustos, 1946.
- Çalışma, Sayı:10, Eylül, 1946.
- Çalışma, Sayı:11, Ekim, 1946.
- Çalışma, Sayı:12, Kasım, 1946.
- Çalışma, Sayı:13, Aralık, 1946.
- Çalışma, Sayı:14, Ocak, 1947.
- Çalışma, Sayı:15, Şubat, 1947.
- Çalışma, Sayı:16, Mart, 1947.
- Çalışma, Sayı:17, Nisan, 1947.
- Çalışma, Sayı:18, Mayıs, 1947.
- Çalışma, Sayı:19, Haziran, 1947.
- Çalışma, Sayı:20, Temmuz, 1947.
- Çalışma, Sayı:21, Ağustos, 1947.
- Çalışma, Sayı:22, Ağustos, 1947 (30. Milletlerarası Çalışma Konferansı Özel Sayı).
- Çalışma, Sayı:23, Ekim, 1947.
- Çalışma, Sayı:24, Kasım-Aralık, 1947 (İstanbul Yakın ve Orta Doğu Bölge Çalışma Toplantısı Sayısı).
- Çalışma, Sayı:25, Ocak-Şubat-Mart, 1948.
- Çalışma, Sayı:26, Ocak-Şubat-Mart, 1949.
- Çalışma, Sayı:27, Nisan-Mayıs-Haziran, 1949.
- Çalışma, Sayı:28, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1949.
- Çalışma, Sayı:29, Aralık, 1950